

Alex Callinicos

Marxismen förlorar en passionerad förkämpe

Följande är en minnesruna över den amerikansk-kanadensisk marxistiska historikern och statsvetaren Ellen Meiksins Wood [1942-2016]. Artikeln publicerades ursprungligen i brittiska vänstertidskriften *Socialist Review* i februari 2016.¹ Författaren, Alex Callinicos, är ledande medlem i det brittiska partiet Socialist Workers Party (SWP) och redaktör för dess teoretiska tidskrift *International Socialism*.

På marxistarkivet finns redan flera texter av Meiksins Wood där hon försvarar marxismen mot i synnerhet den strömning som kallas ”postmarxism”, där särskilt teoretikern Ernesto Laclau spelat en framträdande roll, och som fungerat som inspirationskälla för bl a ledande personer i spanska Podemos.²

Ellen Meiksins Wood var en betydelsefull marxistisk teoretiker och debattör, som medverkade i flera betydelsefulla vänstertidskrifter. Hon tillhörde t ex redaktionen för amerikanska tidsskriften *Against the Current*, brittiska *New Left Review* (1984-1993), brittiska *Socialist Register* (1996-2009) och hon var redaktör för den amerikanska *Monthly Review* (1997-2000).

För fler minnesrunor över Meiksins Wood, se:

[Meiksins Wood: Some Personal Recollections](#) av John Bellamy Foster (aktuell redaktör för *Monthly Review*)

[Remembering Ellen Meiksins Wood](#) (ur *Jacobin Magazine*, amerikansk vänstertidskrift)

[Ellen Meiksins Wood obituary](#) (ur brittiska dagstidningen *The Guardian*)

MF 3/3 2016

Ellen Meiksins Wood i Berlin 2012 (inbjuden av Rosa Luxemburg Stiftung)

¹ Se [Marxism loses a passionate champion](#)

² Se [Den europeiska vänsterpopulismen – exemplet Podemos \(artikelsamling\)](#) och [Ernesto Laclau, Podemos inspirationskälla](#)

Ellen Meiksins Wood dog i januari vid 73 års ålder. Hon var en av den senaste generationens främsta marxistiska intellektuella. Hon kombinerade ett starkt engagemang för teoretisk klarhet med en djup politisk passion. Dessa kvalitéer visade sig mycket tydligt i det inlägg som först gav henne en bredare uppmärksamhet, *The retreat from Class*, som först publicerades 1986.³

Här angrep hon det som kom att bli känt som ”postmarxism”. Hon siktade in sig mot en grupp vänsterintellektuella – bland dem Ernesto Laclau, Chantal Mouffe och Gareth Stedman Jones – som, efter att starkt ha identifierat sig med marxismen under 1960-talsrörelsernas höjdpunkt, nu rörde sig högerut. Dessa vände sig mot det som Laclau och Mouffe kallade ”klassicism” och där de hävdade att samhällets struktur inte bestämdes av den sociala produktionen och klassmotsättningar, utan i själva verket var en fragmenterad pluralitet av olika diskurser och praktiker. Deras slutsats blev att vänstern skulle glömma socialismen och istället sträva efter en mer demokratisk version av det existerande samhället.

Detta var inte bara ett rent akademiskt argument. Mot bakgrund av Margaret Thatchers attack på den organiserade arbetarklassen i Britannien, förstärkte det Neil Kinnock-ledningens ansträngningar för att driva Labourpartiet längs den väg som ledde till Tony Blair. Woods bok, som publicerades i efterdyningarna av den stora gruvarbetarstrejken 1984-85, plockade på ett strålande sätt isär postmarxisternas argument och gjorde en kraftfull insats för en marxism som var radikal och icke-inskränkande. Den belönades med Deutscher Memorial Prize.

The retreat from Class var representativ för hennes vidare insatser på flera sätt. För det första, även om hon var kanadensare och under många år undervisade i politisk teori vid York University i Toronto, så gav Wood betydande bidrag till brittisk marxistisk vänster. Hon tillbringade mycket tid i London och hade många vänner här.

För det andra identifierade hon den franska kommunistiske filosofen Louis Althusser som den viktigaste källan till förfallet till postmarxism. Genom att försöka sammanjämka marxismen med de olika filosofiska strömningarna i 1960-talets Paris, vilka försökte införliva språk och samhälle och behandla ämnen som effekter av sociala strukturer, hade Althusser öppnat dörren till postmarxismen. Precis som Chris Harman i International Socialist-traditionen såg Wood det nödvändigt att avvisa Althusser för att behålla marxismens kritiska och revolutionära kraft. Hon samarbetade med den store historikern Edward Thompson i kampen för en humanistisk version av marxismen.⁴ Men en annan historiker försåg Wood med hennes viktigaste teoretiska referenspunkt. Med artikeln ”The Separation of the Economic and Political under Capitalism” [i *New Left Review*, 1981], förde hon fram den teoretiska betydelsen av Robert Brenners arbete i ljuset.⁵

Brenner hade lagt fram två teser om övergången från feodalism till kapitalism som blev vida debatterade. Den första sade att klasskampen mellan godsägare och bonde i sena medeltiden och tidiga moderna Europa spelade en avgörande roll för var kapitalismen först kom att bli dominerande. Den andra sade att, i England i detta fall, ägde den avgörande övergången rum, inte i städerna eller inom den internationella handels sfärer som historiker och ekonomer tidigare ofta hävdade, utan på landsbygden med uppkomsten av kapitalistiska relationer inom jordbruket.

³ Större delen av denna bok finns i svensk översättning på marxistarkivet, se [Övergivandet av klassbegreppet. En ny ”sann” socialism.](#)

⁴ På marxistarkivet finns Thompsons artikel [Om Althusserns kritik av franska kommunistpartiet.](#)

⁵ Av Robert Brenner finns på svenska skriften *Klasstrider och ekonomisk utveckling under feodalismen* (1991)

En av Brenners kritiker, den franske marxistiske historikern Guy Bois, beskrev hans position som ”politisk marxism”, ”en voluntaristisk version av historien i vilken klasskampen är skild från alla andra samverkande händelser”. Wood tog ändå till sig denna beteckning, med argumentet att den representerade ett brott med de versioner av marxism som reducerade historien till utvecklingen av produktivkrafterna.

Hon identifierade politisk marxism med två idéer. Den första är att det är nödvändigt att noggrant analysera naturen i de egendomsförhållanden som dominerar i ett givet samhälle – grovt uttryckt det som andra marxister kallar produktionens sociala relationer, de former för ekonomisk kontroll av produktionsmedel och arbetskraft som ger upphov till olika slags klassrelationer. Wood var kritisk till både mainstream-historikerna och de marxistiska historikerna för att de inte var tillräckligt skarpsinniga när det gällde att notera olikheterna i de egendomsförhållanden som dominerade i samhällena.

För det andra påvisade Wood det specifika i kapitalismen, vilken hon hävdade har en mycket annorlunda logik än andra ekonomiska system. Speciellt hävdade hon, liksom Brenner, att kapitalismen inte kan identifieras av att det finns en utbredd marknad. Marknader existerade i många förkapitalistiska samhällen, där de inte var bestämmande för produktionen. Kapitalismen utmärks av att såväl kapitalisterna som arbetarna bara kan reproducera sig framgångsrikt genom att effektivt tävla på marknaden. Detta tvingar kapitalistiska företag att konstant reducera sina kostnader för produktionen genom att investera i tekniska innovationer som höjer arbetets produktivitet.

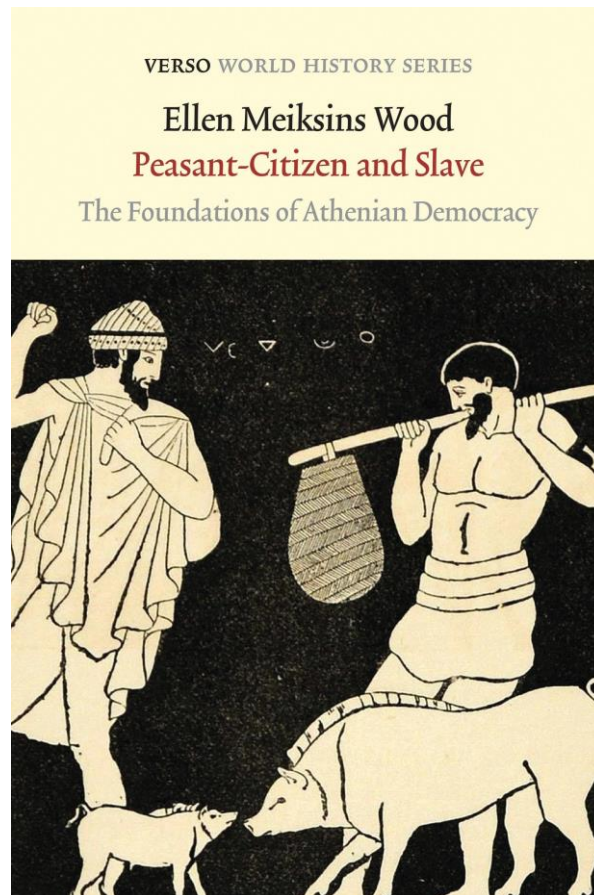
En slutsats som Wood drog var att marxister tenderar att projicera kapitalismens speciella struktur på mänsklighetens historia i stort. Så utvecklingen av produktivkrafterna är inte, som hennes kanadensiske filosofikamrat G A Cohen påstod, historiens drivkraft utan är specifik för kapitalismen. Därtill är kapitalismen karakteriserad av ett systematiskt avskiljande av det ekonomiska från det politiska. I förkapitalistiska samhällen berodde utsugningen på ”utomekonomiskt tvång” – till exempel den politiska och juridiska makt som de feodala godsägarna utövade över sina bönder.

Inom kapitalismen däremot, leder det som Wood och Brenner kallade arbetarnas ”marknadsberoende” till att arbetaren säljer sin arbetskraft till kapitalet och därigenom underkastar sig utsugning. Som konsekvens kan ekonomiska och politiska relationer institutionellt skiljas från varandra på ett sätt som skulle ha varit omöjligt tidigare.

På denna basis argumenterade Wood och de som hon influerat – hennes intellektuella briljans och kvalifikationer som lärare fick en distinkt ämnesgrupp att bildas kring henne – inte bara att kapitalismen är speciell, utan att det inte har funnits så mycket av den. Wood förnekade att de italienska stadsstaterna eller det tidigt moderna Holland var kapitalistiska. Den avgörande förändringen kom med uppkomsten av agrar kapitalism i England på 16- och 1700-talet. Den gamla regimen som baserades på ”utomekonomiskt tvång” hängde med under lång tid. Så politiska marxister förnekar att den stora Franska Revolutionen 1789-94 var en borgerlig revolution, med argumentet att kapitalistiska egendomsrelationer kom att dominera i Frankrike först mycket senare.

Detta är en kraftfull nyuppfattning av historisk materialism. Naturligtvis finns det mycket att diskutera här. Marxister så olika som Chris Harman och Jairus Banaji har framhållit handelns och världsekonomin centrala betydelse för utvecklingen av moden kapitalism. Och de politiska marxisternas tendens att behandla statlig intervention i ekonomin som ett tecken på kvarvarande förkapitalistiska egendomsrelationer baserade på ”utomekonomiskt tvång” rimmer illa med den mycket aktiva roll som staten spelar i samtida kapitalism.

Men denna sorts oenighet verkar sekundär när den mäts mot Woods originalitet och produktivitet. Som vetenskapsman kombinerade hon analytisk stringens och historisk bildning – en kvalité som hon demonstrerade i en mycket imponerande mängd arbeten. Kanske min favorit är *Peasant-Citizen and Slave*, där Wood kritiserade den traditionella marxistiska tolkning av den klassiska antiken som baserad på slaveri. Där erbjöd hon en originell redogörelse för de sociala strukturerna i stadsstaten Aten och utpekade stora filosofer som Platon som den antika demokratis klassfiender.

Samma kvalitéer finner vi i hennes oavslutade historia över västerländskt politiskt tänkande, av vilken två volymer utkommit, *From Citizens to Lords* och *Property and Liberty*. Som erfaren politisk filosof var Wood på sin hemmaplan här, och på denna plan – speciellt i den andra volymen om tidigt modernt tänkande – tar hon sig också an den inflytelserika intellektuella historikern Quentin Skinners skrifter. Skinner är känd för att påstå att teoretiska texter måste förstås i kontexten av de politiska dialoger till vilka de var ett bidrag.

Wood praktiserar en mycket mer radikal kontextualism än Skinners huvudsakligen idealistiska angreppssätt, där kontexten i stort är konstituerad av diskurser och ”språkliga situationer”. Hennes ”det politiska tänkandets sociala historia” ser kontexten på ett materialistiskt, men också mer differentierat sätt. Hon använder de skarpa verktyg som formats under utvecklingen av hennes marxistiska förståelse av egendomsförhållanden till att dissekera de klumpiga kategorier som mainstream-historiker använt – ”modernitet”, ”republikanism” och ”upplysningen”. Så till exempel vägrar hon att se politiska tänkare bara som svar på uppkomsten av likartade ”kommersiella samhällen”, och pekar till exempel på de olika vägar som absolutistiska Frankrike och kapitalistiska England tagit.

Man kan kanske invända mot att dessa skillnader – grundade i Woods politiska marxistiska tolkning av kapitalismens uppkomst – är alltför skarpa, och ställer utvecklingarna i olika

europiska samhällen alltför långt från varandra. Men man måste ändå beundra det historiska djup och den analytiska briljans med vilka argumentet framförs. Wood hävdar att ”den sociala historien om politiskt tänkande reser frågor om hur den politiska sfären självt är konstituerad av sociala processer, relationer, konflikter och strider utanför det politiska rummet”. Ingenting är detta mer tydligt än i det strålande kapitlet om den engelska revolutionen, där Levellers argument för folkdemokratisk förändring visas ifrågasätta att Thomas Hobbes och John Locke försökte svara på ett sätt som var till gagn för den gryende kapitalismen.

På andra platser blev de förmågor som demonstrerades i dessa böcker satta i mer direkt politiskt bruk – till exempel i Woods essä ”*Bruk och missbruk i civilsamhället*”, där hon plockade sönder ett av nyckelkoncepten i samtida liberal ideologi, och i *Empire of Capital*, publicerad 2003, året för Irak.

Låt mig avsluta med en personlig anmärkning. Ellen och jag kolliderade ett par gånger i skrift, om olika teoretiska frågor. Hon kallade mig en gång sin ”strängaste kritiker”. Men för ett par år sedan tillbringade vi en kväll tillsammans hemma hos Martin Deutscher, son till Isaac och Tamara. Svårt handikappad tillbringade Martin sitt liv i sina föräldrars gamla våning, omgiven av deras böcker, skrifter och bilder. Han bjöd in Ellen och mig för att dela kinesisk hämtmat.

Det som jag främst tog med mig från denna märkliga, ganska melankoliska scen, var en mycket stark upplevelse av hennes vänlighet, fördragsamhet, värme och medkänsla. På min väg tillbaka till tunnelbanan kom vi överens om att kvällen var en påminnelse om allt vi hade gemensamt. Och det är så jag kommer att minnas henne.

Översättning: B Svensson